

УДК 81'27

Ірина Міщинська

ORCID iD: [orcsd.org/0000-0002-5232-4811](https://orcid.org/0000-0002-5232-4811)

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри перекладу

Хмельницька НАДПСУ імені Богдана Хмельницького

вул. Шевченко, 46, 29003, м. Хмельницький, Україна

mischynska@ukr.net

МОВА ЯК ЗАСІБ ВИРАЖЕННЯ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ ТА НАЦІЇ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ ЗМІН

Стаття присвячена висвітленню ролі, яку відіграє мова в умовах соціальних та культурних змін у сучасному суспільстві. Визначено, що мова є найважливішим засобом міжкультурного спілкування, чинником розвитку особистості, її соціалізації та трансформації її соціального буття. Мова виступає як засіб адаптації міжнародної інформації до національних проблем за допомогою комунікаційних технологій. Сучасній мовній освіті відводиться роль засобу соціалізації молоді. Вивчення рідної мови з дитинства сприяє набуттю узагальненого культурного досвіду попередніх поколінь. Вирішення проблеми мовної освіти можливе завдяки культурній та освітній політиці держави.

Ключові слова: мовна освіта, мовна картина світу, функції мови, національна культурна картина, нація, етнос, самосвідомість.

Статья посвящена уточнению роли, которая отводится языку в условиях социальных и культурных перемен в современном обществе. Определено, что язык является важнейшим средством межкультурного общения, фактором развития личности, социализации и трансформации ее социального бытия. Язык играет роль средства адаптации международной информации к национальным проблемам при помощи коммуникационных технологий. Современному языковому образованию отведена роль социализации молодежи. Изучение родного языка с детства позволяет усвоить обобщенный культурный опыт предыдущих поколений. Решение проблем языкового образования возможно благодаря культурной и образовательной политики государства.

Ключевые слова: языковое образование, языковая картина мира, функции языка, национальная культурная картина, нация, этнос, самоознание.

The article presents the analysis of the role that the language performs under conditions of social and cultural changes in contemporary society. The language has been defined as the most important means of intercultural

communication. It has been a factor of one's socialization. It contributes to transforming one's social existence. The language plays the role of the means of interpreting international information for the context of national problems with the help of information technologies. Contemporary language education performs the role of socializing of young people. Socializing is viewed as a long-term process directed to the development of a personality. The language is an important tool of socialization. The result of one's socialization has been forming the language picture of the world in his mind. Divergences in structures of languages can be explained by cultural differences of nations. The process of globalization causes changes in the sphere of language. Globalization requires a person who is able to speak a few languages that is a bilingual or multilingual person. Preserving cultural diversity depends on the educational policy of a state. That requires corresponding curricular with an individual approach to language education. Economic globalization is connected with the growth of international companies that presupposes usage of one language. But usage of one global language may have negative consequences for other cultures. It may result in decline of these cultures and their languages. That is why it is necessary to pay more attention to the mother tongue as the reflection of national culture. Learning one's mother tongue contributes to acquiring the generalized cultural experience of the previous generations by this personality. A mother tongue plays the role of a tool, the function of which is to form a nation, to preserve and translate its culture, traditions and self-identity of a language community. Each nation passes its own route to its language picture of the world. Thus, different nations form different language pictures of the world. A person learning a foreign language at the same time learns a new world concept of transporting notions from another culture to his own worldview.

Key words: *language education, language picture of the world, functions of a language, national cultural picture, nation, ethnos, selfidentity.*

Постановка проблеми. Цілісність постіндустріального суспільства можлива завдяки ціннісному консенсусу, який, на відміну від промислової епохи, розвивається з індивідуальних проявів людської свідомості та поведінки. Ось чому пізнавальний інтерес суспільства до унікальних культурних явищ на сьогодні настільки актуальний. Суспільство знаходиться в процесі переходу до антропоцентризму, а це означає, що соціальні процеси ініціюються людьми та самим соціальним світом навколо них. Мова як соціальне явище є унікальним витвором культурної діяльності людини. Все в мові пов'язане з психічною діяльністю нації та її духом. Ось чому її вплив на соціалізацію людини є безпрецедентним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд наукових праць, присвячених ролі мов у різних сферах людського життя, включаючи сферу освіти, не применшує ролі мовної освіти, оскільки її роль і засоби становлять найперший пріоритет. Майбутні перспективи сучасного

суспільства залежать від інтелектуального, професійного та морального потенціалу людей. Цей потенціал представлений у мовній картині світу, що означає певну цілісність, яка виявляється у мові. Це служить важливою передумовою для виконання освітою своїх функцій всередині певної етнічної групи чи суспільства, що неможливо без мови та її функцій. Гносеологічні, ідентифікаційні, ідейноутворюючі, комунікативні, номінативні, культурні, естетичні, демонстративні, експресивні та інші функції дозволяють мові сприяти соціалізації людей.

Виклад основного матеріалу. Поняття «соціалізації», як його розглядають В.Виготський, Г.Піаже, Ч.Кулі і А.Маслоу передбачають довгостроковий складний процес, спрямований на розвиток особистості. У результаті людина залучається до системи соціальних відносин та активної взаємодії з навколишнім середовищем, що є можливим завдяки її наступним моделям поведінки, соціальним нормам та цінностям, необхідним для успішного виконання життєво важливих функцій в суспільстві. Мова – важливий інструмент соціалізації. Процес соціалізації може бути успішним за умови, що людина керує досвідом свого народу в психічній системі знань, відображених на мові, і формує мовну картину світу у своїй свідомості. Більш того, сприйняття нації світом впливає на мову та надає своєрідного колориту та характеру мові. За словами В. фон Гумбольдта, «характер є природним наслідком нескінченного впливу культурної самобутності нації на мову» (Гумбольдт, 1984: 167). Він вважає, що розбіжності у структурі мов можна пояснити культурними особливостями націй.

Варто врахувати поняття «етнос», який називає «етнічну спільноту, яка є історично сформованою стійкою соціальною групою» (Сучасний словник іншомовних слів, 2006: 278). Деякі автори розглядають його як «групу людей, які живуть у певній місцевості, члени якої об'єднані мовою та культурою» (Вахтин, Головкин, 2004: 34). Важко розмежувати поняття «нація» і «етнос». У Малому етнополітологічному словнику «нація» визначається як етап соціально-цивілізаційної зрілості етносу, рівень, у якому певний етнос має свої чітко визначені цілі та наміри для реалізації в політичному житті (Малий етнополітологічний словник, 2005: 201). Таким чином, відносини між етносом та його мовою вимагають розуміння таких понять як «мова» та «самосвідомість». Немає спільної ідеї щодо їх кореляції. Деякі дослідники розглядають етнос як єдине ціле, об'єднане його мовою.

Мова традиційно вважається особливістю етносу. Г.Стейнтал дійшов висновку, що «мова по своїй суті є продуктом спільноти чи нації» (Звегинцев, 1964: 134), що, таким чином, ілюструє його соціальну природу через такі поняття, як самосвідомість, світогляд нації та логіка його духу. Таку ж думку висловив В. фон Гумбольдт, який написав: «Мова утворює коло навколо нації, до якої вона належить; для представника нації можна вийти з цього кола лише тоді, коли він входить до кола іншої

мови» (Гумбольдт, 1984: 137). Таким чином, мова є засобом формування особистості. Сприйняття людиною світу стає можливим через мову.

Завданням статті є визначення ролі, яку відіграє мова в умовах соціальних та культурних змін у сучасному суспільстві. Процес глобалізації зумовлює перетворення у сфері мови. Ця сфера ускладнюється, а мовна картина світу змінює свої кордони. Мова набуває нових функцій, стаючи найважливішим засобом міжкультурного спілкування. Саме це сприяє взаєморозумінню між представниками нації, а також стабільності і культурним взаєминам в умовах культурного розмаїття та нових технологій освіти. Ця ситуація вимагає нового сприйняття сучасної мовної освіти як засобу соціалізації молоді, що передбачає як формування їхнього світогляду так і розвиток комунікативних навичок.

Мовна глобалізація вимагає нової багатомовної людини, яка вільно володіє кількома мовами: своєю рідною мовою, англійською мовою як засобом міжнародного спілкування та іншими мовами відповідно до інтересів людини. Отже, корисно почати вивчати іноземну мову в дитинстві. Європейська рада розглядає мовну освіту як багатомовну, оскільки вона забезпечує повагу до національної та культурної специфіки мов та інших народів, розвиває здатність багатокультурного спілкування та вчить використовувати навички, якими особистість володіє, в міжкультурному спілкуванні. Вивчення нових мов вимагає нових навчальних планів з єдиним підходом до мовної освіти.

Процес глобалізації висуває ряд проблем для людства. Культурна різноманітність світу, її національне, мовне та культурне об'єднання є найбільш серйозними проблемами. Збереження культурного різноманіття залежить від культурної та освітньої політики держави, від її здатності вирішити проблему мовної освіти. Тому вивчення мови розглядається як засіб для забезпечення можливостей життя в світі, зберігаючи його культурне різноманіття. Ідея декількох ідентичностей є базовою для багатомовної та багатокультурної Європи. Вона використовувався у міжнародних відносинах при координації мовної та культурної політики держав із метою збереження та підтримки мовної та культурної різноманітності. «Всесвітня декларація про вищу освіту в XXI столітті» (Париж, 1998) стала пріоритетом, що визначає стратегічні цілі розвитку національних систем освіти, таких як збереження, розвиток та розуміння національних та історичних культур на основі культурної множинності, адаптації інформації до національних проблем за допомогою комунікаційних технологій. Зростаючий рівень міграції та змішування націй вимагає загальних засобів міжнародного спілкування.

У результаті економічної глобалізації кількість міжнародних виробничих і торговельних компаній зростає. Логічно було б використовувати одну мову як з організаційної, так і з фінансової точки зору. Використання Інтернету сприяло швидкому впровадженню англійської мови як глобальної мови.

Але домінуюче положення однієї мови як глобальної мови може мати негативні наслідки. По-перше, оскільки мова та культура людей, які нею розмовляють, взаємопов'язані, вплив домінуючої мови на інші культури може виявитися величезним, тим самим змінюючи ці культури. Це може призвести до занепаду існуючих мов і, як наслідок, може спричинити занепад культурної ідентичності країн, що говорять цими мовами. Незважаючи на те, що однорідне культурне та лінгвістичне суспільство буде великою перевагою для глобальної економіки, це може зруйнувати культурну різноманітність світу.

Висновки. У той же час проблеми міжкультурної комунікації вимагають їх вирішення на основі діалогу культур, що вимагає взаєморозуміння та співвідношення представників різних культур. Мова як засіб спілкування та національна культура, сформована за допомогою цієї мови, тісно пов'язані і постійно співвідносяться одна з одною. Ця кореляція спонукає до їх розвитку. Отже, співвідношення та взаємозалежність між мовою та культурою були найважливішими факторами розвитку людства. Мова не лише відображає культуру, але й зберігає її для майбутніх поколінь. Вивчаючи рідну мову, діти набувають узагальнений культурний досвід попередніх поколінь. Мова виступає як інструмент культури, оскільки формує особистість за допомогою світосприйняття, ментальності та її ставлення до людей, зумовлених цією мовою, які є складовими національної культури. Це інструмент, який формує етнос і, таким чином, націю, що зберігає і транслює свою культуру, традиції та колективну свідомість певної мовної спільноти. Взаємовідносини із світом переважно знаходять відбиток у мові, якою особистість розмовляє, оскільки вони формуються цією мовою. Оскільки реальне життя представлене у свідомості мовою, це означає, що воно таким чином стає об'єктивним і набуває форми, яка відображає і створює свою національну мову.

Кожен народ проходить власним шляхом від реальних життєвих об'єктів до понять і далі – до їх словесного віддзеркалення, зумовленого розбіжностями в його історичному розвитку та умовах життя, а також специфікою його колективної свідомості. Відповідно, мовні картини світу різних народів різні. Цей факт відображається в основних категоріях граматики та словникового складу в різних мовах.

Будучи більш різноманітною і повною, національна культурна картина світу передре його мовній картині, яка є словесною формою певної національної культурної картини світу. Коли людина вивчає іноземну мову, вона одночасно вивчає нову світову концепцію транспортування понять з іншої культури у свій світогляд. Мова та освіта були та є взаємопов'язаними; мова, мовлення, діалог та обговорення – це не просто знаряддя передачі знань, а систематичні чинники розвитку особистості, її соціалізації та трансформації її соціального буття.

Список використаних джерел

1. Вахтин Н., Головко Е. Социолінгвістика и социология языка. СПб.: Гуманитарная академия, 2004. 336 с.
2. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества. Переход к ближайшему рассмотрению языка. Избранные труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1984. 400 с.
3. Звегинцев В. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях. Москва: Просвещение, 1964. Ч. I. 464 с.
4. Малий етнополітологічний словник / О. Антонюк, В. Волобуєв, М. Головатий та ін. Київ: МАУП, 2005. 288 с.
5. Сучасний словник іншомовних слів / О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. Київ: Довіра, 2006. 789 с.

References

(Транслітерація)

1. Vahtin N., Golovko E. Sotsiolingvistika i sotsiologiya yazyka. SPB.: Gumanitarnaya akademiya, 2004. 336 s (rus).
2. Gumboldt. V. Fon. O razlichii stroeniya chelovecheskih yazykov i ego vliyaniy na duhovnoe razvitie chelovechestva. Perehod k blizhajshemu rassmotreniyu yazyka. Izbrannye trudy po yazykoznaniiyu. M.: Progress, 1984. 400 s (rus).
3. Zvegintsev V. Istoriya yazykoznaniiya XIX-XX vekov v ocherkah i izvlecheniyah. M.: Prosveschenie, 1964. Ch I. 464 s (rus).
4. Malyj etnopolitologichny`j slovny`k / O. Antonyuk, V. Volobuyev, M. Golovaty`j ta in. K. MAUP, 2005. 288 s (ukr).
5. Suchasnyj slovny k inshomovnyh sliv / O. I. Skopenko, T. V. Cymbalyuk. K.: Dovira, 2006. 789 s (ukr).

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук, доцентом
завідувачкою кафедри іноземних мов
Хмельницького національного університету,
Олександренко Катериною Валентинівною*

*Стаття надійшла до редакції
5 вересня 2018 року*

Ирина Мищинская

кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры перевода

Хмельницькая НАДПСУ имени Богдана Хмельницького
ул. Шевченко, 46, 29003, г. Хмельницький, Украина
mischynska@ukr.net

**ЯЗЫК КАК СПОСОБ ВЫРАЖЕНИЯ САМОСОЗНАНИЯ
ЛИЧНОСТИ И НАЦИИ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНЫХ И
КУЛЬТУРНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ**

Iryna Mishchynska

Ph. D in Pedagogics, Assistant Professor,
Assistant Professor at the Chair of Translation
of Khmelnytsky National Academy of State Border Guard Service of
Ukraine
Shevchenko str., 46, 29003, Khmelnytsky, Ukraine,
mischynska@ukr.net

**LANGUAGE AS A MEANS OF EXPRESSING SELF IDENTITY OF
ONE'S PERSONALITY AND NATION IN CONDITION OF SOCIAL
AND CULTURAL CHANGES**